

نکته

تغییر سیاست‌ها در قبال معلولان

احمد میدری

مدیر دبیرخانه باقر و نابی آموزشی

رویکرد دبیرخانه مقابله با فقر و نابرابری آموزشی حمایت‌طلبی برای تغییر سیاست‌هاست. یکی از مصادیق فقر و نابرابری آموزشی، مسئله آموزش معلولان است. دبیرخانه به دلایل بسیار روشن این مسئله را در دستور کار خود قرار داده و با افراد رسانه‌ای و مؤسسات غیردولتی از جامعه خیرین مدرسه‌ساز، شبکه فقر زدایی ایران و انجمن صنفی خبرنگاران تهران موضوع بهبود آموزش معلولان را دنبال می‌کند. بر اساس کنوانسیون بین‌المللی حقوق افراد دارای معلولیت که ایران نیز از اعضای آن به‌شمار می‌آید و همچنین قوانین جدید تصویب شده، در این زمینه فاصله حقوق و وضعیت موجود کشور بسیار زیاد است. اینکه چطور می‌توانیم وضعیت موجود را تغییر دهیم مسئله مهم قابل‌بحثی است که در دبیرخانه با همکاری دیگر عزیزان فعال در این عرصه و همچنین نهادهای غیردولتی موردنظر به پشتوانه تجربه‌های موفق و ناموفق در جهت تغییر و بهبود وضعیت موجود پیگیر آن هستیم.

برای اینکه بتوانیم وضعیت را تغییر دهیم سه جریان یا نیرو نیاز است؛ یکی به رسمیت شناختن مسئله توسط سیاست‌گذاران، ابتدا باید سیاست‌گذاران و افکار عمومی یک مسئله را به رسمیت بشناسند و آن را به عنوان امری که باید تغییر پیدا کند در نظر بگیرند. دوم راه‌حل کارشناسی برای دسترسی به وضعیت بهتر است.

تغییر در دنیای امروز امری بسیار فنی، کارشناسی و بوروکراتیک است. ما نمی‌توانیم صرفاً با مطالبه‌گری و پذیرش موضوع به وضعیت بهتر دست یابیم، نیرو یا جریان سوم را هدایت‌کننده برای تحقق وضعیت بهتر است. سیاست‌گذار بر اساس منافع سیاسی کوتاه‌مدت و بلندمدت تصمیم می‌گیرد. اینکه ما چگونه بتوانیم منافع یک گروه از جامعه را با منافع یک گروه سیاست‌گذار تلفیق کنیم و مورد پذیرش قرار گیرد، یک چالش اصلی حمایت‌طلبی است. خبرنگاران و رسانه‌ها کنشگران چندوجهی هستند که می‌توانند در ایجاد سه‌نیروی فوق‌نقش مؤثری داشته باشند؛ چرا که یکی از ارکان اصلی تحول در هر شرایطی رسانه‌ها هستند. بنابراین برای بهبود وضعیت موجود پیشنهاد می‌شود که به جای تصویب یک قانون جدید باید ظرفیت‌های کنونی قوانین در ایران را فعال کرد و نباید انرژی اجتماعی را صرف وضع قوانین جدید کنیم. مسئله دیگر اینکه فضای مطلوبی لازم است اما کافی نیست. ممکن است موضوعی در فضای عمومی شنیده شود، اما این صدا به دولت و سیاست‌گذاران منتقل نشود. مثلاً در ابتدای دهه ۱۳۸۰ مسئله آب خوزستان تیرتیر بسیاری از روزنامه‌ها و حتی صداوسیما بود، اما یکی از اعضای دولت گفت که صدای خوزستان در دولت شنیده نمی‌شود و هیچ گزارشی نیامده است. می‌بینیم که اعتراض وجود دارد ولی فرقی می‌کند که وزیر نیرو یا یکی از وزرا این را به عنوان مسئله‌ای قابل بررسی روی میز دولت بگذارد. بنابراین باید بین صدا در فضای عمومی و صدایی که سیاست‌گذار می‌شنود تفکیک قائل شد. دوم کار در درون شبکه است. حل مسائل اجتماعی نیازمند همکاری تعداد زیادی بازیگر است. باید زمینه‌مشارکت گروه‌های مختلف را فراهم کرد. خیلی وقت‌ها برای اینکه بتوانیم چیزی را تغییر دهیم، باید اقدامی انجام شود که دیگران احساس مالکیت تغییر را داشته باشند. یعنی آن‌ها باشند که بگویند ما این کار را انجام دادیم. اگر بخواهیم عکس یادگاری بگیریم بقیه از کنار هم خواهند رفت. کار در یک شبکه بسیار سخت‌تر از یک اداره است و باید به هر نکته‌ای که به تضعیف ارتباطات در شبکه منجر می‌شود دقت کرد. نکته آخر تفاوت میان مطالبه‌گری و حمایت‌طلبی است. ما باید بین این‌ها فاصله بگذاریم. مطالبه‌گری بخشی از حمایت‌طلبی است. رسانه‌ها باید در انعکاس مشکلات خوب کار کنند، اما ما افراد با دغدغه مشترک، چگونه می‌توانیم تعاملات خود را افزایش دهیم و این صدا را تبدیل به جریانی کنیم که مطالبه‌گری بخش از آن است. حمایت‌طلبی راه‌حل بدیل دارد و برای تحقق این راه‌حل به دنبال همراه و شریک می‌گردد، حاضر به همکاری با دولت است و تلاش دارد فاصله خود را با سیاست‌گذار کاهش دهد. مطالبه‌گری بیشتر نقادی و حمایت‌طلبی اصلاح‌محور است.

گفت‌وگو

مهرین داوری

رئیس‌مدیر

حق بر آموزش، به عنوان یک حق بشری، از مهم‌ترین حقوق مصرح در اسناد بین‌المللی و داخلی برای تمام انسان‌هاست و در اسناد بین‌المللی از جمله اعلامیه جهانی حقوق بشر و قوانین داخلی ایران مانند قانون اساسی مورد اشاره قرار گرفته است. از حساس‌ترین طیف‌های برخورد از حق بر آموزش، افراد دارای معلولیت هستند که در کنوانسیون بین‌المللی حقوق افراد دارای معلولیت و حقوق افراد دارای معلولیت ایران نیز بر آن تأکید شده است. در سال ۱۳۸۳، جمعی از افراد معلول و غیرمعلول جامعه که خلأ پذیرش معلولان در جامعه را احساس می‌کردند، اقدام به تأسیس انجمنی با نام «باور» کردند که هدف آن عادی‌سازی حضور افراد معلول در جامعه و معرفی توانمندی‌های آن‌ها به دیگران بود. در این شماره و به بهانه روز جهانی معلولان به گفت‌وگو با مدیرعامل این انجمن نشسته‌ایم که در ادامه می‌خوانید.

سهیل معینی، مدیرعامل انجمن باور در گفت‌وگو با «آتی‌نو» با اشاره به اینکه تمام دولت‌ها بر اساس کنوانسیون مکلف شده‌اند که تبعیض‌های پیش‌روی افراد دارای معلولیت را در تمام سطوح بردارند، گفت: «در این سند تأکید شده که نباید مشکلات فیزیکی مانع حضور افراد در مدارس شود و اگر فرد معلولی نتواند در مدرسه‌ای حضور پیدا کند، این نوعی تبعیض علیه حقوق اوست. باید مدارس را برای حضور تمام افراد با انواع معلولیت‌ها مناسب‌سازی کرد.»

امروزه دسترسی پذیری و وجه دیگری از جمله دیجیتالی و اطلاعاتی نیز دارد. معینی با اشاره به این واقعیت گفت که این شکل از دسترسی‌پذیری به این معناست که افراد معلول باید بتوانند به تمام منابع اطلاعات دیجیتالی و آموزشی مانند سایر اقشار دست پیدا کنند. بنابراین باید برای نابینایان و ناشنوایان امکان دسترسی به تمام منابع در سطح دیجیتال از طریق نرم‌افزارهای خاص خودشان فراهم شود.

مدیرعامل انجمن باور ادامه داد: «هر گونه وجود منابع فنی و ارتباطی که دسترسی افراد ناشنو و نابینا و سایر گروه‌های دارای معلولیت را به محتوای آموزشی محدود کند تبعیض است.»

به گفته او در قانون حقوق معلولان کشور نیز تأکید شده که وزارت ارتباطات مکلف است استانداردهای دسترسی‌پذیری تمام وب‌گاه‌ها را به گونه‌ای اعمال کند که نابینایان و ناشنوایان بتوانند به محتوای آموزشی، دسترسی برابری داشته باشند.

مدیرعامل انجمن باور با اشاره به مناسب‌سازی اقتصادی به عنوان یکی دیگر از ابعاد دسترسی‌پذیری، گفت: «ممکن

گفت‌وگو

تهمینه موسوی، رئیس گروه کاردرمانی دانشکده توانبخشی دانشگاه تهران در خصوص آشنایی دسترسی به آمار معلولان در کشور گفت: «در صورت دسترسی به آمار دقیق از جمعیت افراد دارای معلولیت علاوه بر اینکه می‌توان به زیربنای اساسی برای ارتقای کیفی عملکرد این افراد دست پیدا کرد، بستر تدوین برنامه‌های پیشگیرانه در زمینه ناتوانی نیز هموارتر می‌شود.»

موسوی افزود: «دسترسی به آمار باعث می‌شود ارائه خدمات کارآمد و زمینه‌ایجاد فرصت‌های برابر برای معلولان در جامعه امکان‌پذیر شود.»

او با تأکید بر خلأ آماری در زمینه جمعیت معلولان کشور گفت: «سرشماری سال ۱۳۹۰ آخرین سالی است که آمار افراد دارای معلولیت در آن گنجانده شده است. بعضاً جمعیت معلولان حدود یک میلیون، معادل ۱،۴ درصد جمعیت کشور اعلام می‌شود. در حالی که با یک جست‌وجوی ساده متوجه می‌شویم بعضی مسئولان سازمان بهزیستی جمعیت معلولان را چهار درصد افراد جمعیت کشور و یا یک میلیون و ۸۰۰ هزار نفر می‌دانند.» موسوی با اشاره به اینکه اخیراً معاون توانبخشی سازمان بهزیستی اعلام کرده که ۱۰ درصد

مدیر انجمن باور در گفت‌وگو با آتی‌نو تشریح کرد:

تحقق برابری آموزشی اصل محوری در استیفای حقوق افراد معلول

دیگر رویکرد خوانند و گفت: «بر اساس این نگاه فرد معلول ناتوان، کم‌توان و یا بیمار تلقی می‌شود که نسبت به افراد سالم دارای نقصان است و باید با نگاه درمان به او توجه شود. در این مرحله، معلول فردی به نظر می‌رسد که از شرایط مساوی برای زندگی برابر با افراد سالم محروم است و باید این فاصله را با مراقبت‌های پزشکی جبران کرد.»

مدیرعامل انجمن باور افزود: «رویکرد پزشکی می‌گوید از فرد معلول انتظاری نیست که مانند دیگر افراد جامعه مشارکت اجتماعی برابر داشته باشد؛ چرا که او بیمار، کم‌توان و نیازمند دستگیری است.»

در دوره رواج رویکرد پزشکی، در زمینه آموزش شاهد شکل‌گیری مراکز خاص برای آموزش افسراد دارای معلولیت بودیم. مسئله‌ای که معینی نیز با اشاره به آن، گفت: «در این دوره پس از شناسایی افراد دارای معلولیت، زمینه تحصیل آن‌ها در مراکز خاص و نه مدارس عادی فراهم شد.»

او با اشاره به اینکه در دوره پزشکی توقع یادگیری از افراد معلول بسیار محدود بود، افزود: «همین که فرد دارای معلولیت بتواند نوعی از آموزش را دریافت کند و هر چه سریع‌تر به یک شغل ساده دست پیدا کند هدف اصلی نیازهای آموزشی بوده است.»

معینی در بیان ویژگی دوره توجه به حقوق معلولان در شکل اجتماعی، گفت: «این رویکرد با حقوق متأخر از جنس حقوق بشری رابطه تنگاتنگی دارد و برای معلول حق مشارکت اجتماعی کامل و برابر قائل می‌شود.»

او توضیح داد که اگر جامعه‌ای زیرساخت‌ها را طوری فراهم کند که فرد معلول بتواند هم‌پای جامعه در تمام عرصه‌ها مشارکت داشته باشد، در واقع این فرد از منظر اجتماعی معلول نیست هر چند به لحاظ پزشکی ممکن است معلول باشد.

معینی با اشاره به تعریف حقوق معلولان در قالب مدل حقوق بشری گفت: «این رویکرد که انعکاس یافته از کنوانسیون جهانی حقوق افراد دارای معلولیت است، معلولان را برخوردار از حقوقی می‌بیند که ابنا‌ی بشر از آن بهره‌مند هستند. بنابراین بر اساس این نگاه، افراد معلول صاحب حق جدیدی نیستند، بلکه همان حقوق برابر با دیگران را دارا هستند.»

او افزود: «رویکرد برابر‌پندار حقوق افراد معلول با دیگران، حقوق ایجابی و اثباتی خاص برای معلولان متصور نیست. بر اساس این رویکرد بر وظیفه دولت‌ها در حذف تبعیض‌های اجتماعی، فرهنگی، ذهنی، حقوقی در برابر تحقق حقوق برابر افراد معلول در مقایسه با سایر شهروندان تأکید می‌شود.»

معینی یکی دیگر از وجوه آموزش را دسترسی افراد معلول به منابع فرهنگی خواند و گفت: «ما ده ۳۰ کنوانسیون برابری دسترسی افراد معلول به منابع فرهنگی صراحت دارد که این موضوع یکی از چالش‌های بزرگ کشور

است موانع محیطی و دیجیتالی بر داشته شود، اما از سوی دیگر یک فرد نابینا برای دسترسی به منابع ناگزیر به خرید نرم‌افزارها و یا سخت‌افزارهای گران‌قیمت شود. بنابراین اگر نتواند از نظر اقتصادی به وسایلی که حقوق برابر آموزشی را محقق می‌کند دسترسی داشته باشد باز هم تبعیض است.»

او ادامه داد: «اگر فرد نابینا نتواند به رایانه‌های مخصوص نابینایان دسترسی پیدا کند، این یک نوع تبعیض است. اگر بپذیریم کودکان معلول در کلاس‌های عادی آموزشی شرکت کنند و در عمل وسایل کمک‌آموزشی در دسترس آن‌ها قرار نگیرد و به علت وضعیت اقتصادی و عدم دسترسی‌پذیری از آموزش محروم شوند، در این صورت عملاً دولت‌ها حق برابر آموزش معلولان را محقق نکرده‌اند.»

مدیرعامل انجمن باور تأکید کرد: «آن وسایلی که فاصله معلولیت فرد را با افراد غیرمعلول از بین می‌برد، هزینه‌هایی به همراه دارد. بنابراین نباید قیمت حذف این شکاف به معلول و خانواده او تحمیل شود.»

تطبیق نظام آموزشی با شرایط معلولان

معینی با اشاره به چالش‌های پیش‌روی آموزش معلولان در کشور افزود: «تحول رویکردها در خصوص حقوق معلولان باید هم‌پای تغییر در مراکز آموزشی خاص به مدارس تلفیقی و سپس مراکز فراگیر باشد. به این معنا که تمام معلولان بتوانند با حضور در مدارس، به منابع دسترسی داشته باشند؛ چرا که این نظام آموزشی است که باید خودش را با نیاز معلول تطبیق دهد.»

او با اشاره به اینکه توانبخشی یکی دیگر از حقوق آموزشی افراد معلول است، گفت: «در کشور ما در این زمینه ضعف‌هایی وجود دارد. به‌طور مشخص برخی افراد معلول از دسترسی به آموزش‌های توانبخشی زندگی خود محروم هستند. از سوی دیگر، اقدامات محدودی در زمینه آموزش‌های حرفه‌ای در کشور در دسترسی معلولان قرار دارد.»

تحول رویکردها نسبت به معلولیت

مدیرعامل انجمن باور با مرور ادوار تاریخی رویکردهای شکل گرفته در زمینه حقوق معلولان در کشور گفت: «در دوره‌ای از تاریخ به حقوق معلولان از زاویه اخلاقی توجه می‌شد که ارزش‌های مذهبی را نیز در برمی‌گرفت. به این معنا که معلولان افرادی هستند که از نظر اخلاقی باید به شرایط، نیازها و حقوق‌شان توجه شود.»

معینی افزود: «در دوره تاریخی مدنظر نهادهای مذهبی مانند کلیسا در غرب و مساجد و مکتب‌خانه‌ها در کشور ما، بر توجه به حقوق معلولان از منظر اخلاقی تأکید می‌کردند.»

او مدل پزشکی توجه به حقوق افراد دارای معلولیت را جامعه دارای معلولیت هستند، افزود: «در حالی آمار متفاوتی از جمعیت معلولان کشور از سوی مسئولان اعلام می‌شود که متأسفانه در آخرین سرشماری ایران در سال ۱۳۹۵، اصلاً شمار جمعیت افراد دارای معلولیت ذکر نشده است.»

رئیس گروه کاردرمانی دانشکده توانبخشی دانشگاه تهران با اشاره به عضویت ایران در کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت گفت: «ایران به عنوان یکی از امضاکنندگان این کنوانسیون بین‌المللی ۵۰ ماده‌ای و پروتکل ۱۸ ماده‌ای آن ملزم به اجرای این اسناد بین‌المللی است. کشور‌های عضو متعهد شده‌اند اطلاعات مناسب در مورد داده‌های آماری و تحقیقاتی حوزه معلولان را جمع‌آوری و سیاست‌های لازم را بر اساس آن تدوین کنند.»

فهم ناقص از معلولیت

این عضو هیأت علمی دانشگاه تهران با اشاره به تأثیر رویکردهای موجود در خصوص معلولیت و افراد دارای معلولیت در خلأ آماری مربوط به این حوزه گفت: «زمانی که معلول به عنوان فرد دارای نقضی تصور می‌شود که نیاز به درمان‌های پزشکی دارد، قطعاً دلد این مفهوم، مفاهیمی از جمله اینکه معلول، فردی غیرنرمال است

بسیار مؤثر هستند. مهم‌تر اینکه ارتقای سواد جامعه و مداخلات در سطح دولت و قانون نیز باید در دستور کار قرار گیرد.»

موسوی با اشاره به عضویت ایران در کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت گفت: «سند قانونی دیگری با اهمیت‌تر از کنوانسیون وجود ندارد. بنابراین باید بررسی شود که این قانون در مرحله اجرا با چه چالش‌هایی مواجه است.» او ادامه داد: «مداخلات در سطح جامعه از طریق کمپین‌های اثرگذار از جمله کمپین‌های رسانه‌های جمعی به منظور دسترسی به اطلاعات درست و ریشه‌یابی خلأها بسیار مهم هستند.»

افزایش زیاد معلولیت‌ها

این عضو هیأت علمی دانشگاه تهران گفت: «جمعیت جهان رو به سالمندی است و افراد به مرور زمان در بزرگسالی یا زمان پیری دچار اختلال در کارایی خواهند شد. از طرفی، آمار معلولیت‌های ناشی از بیماری‌ها و تصادفات جاده‌ای غیرقابل چشم‌پوشی هستند. در چنین وضعیت و شرایطی، کیفیت و دقت داده‌های آماری حوزه معلولیت مستلزم تلاش طولانی مدت و مداوم مشترک بین اقشار جامعه، دانشگاهیان و دولت است.»